

UNIVERSAL
LIBRARY

OU_228740

UNIVERSAL
LIBRARY

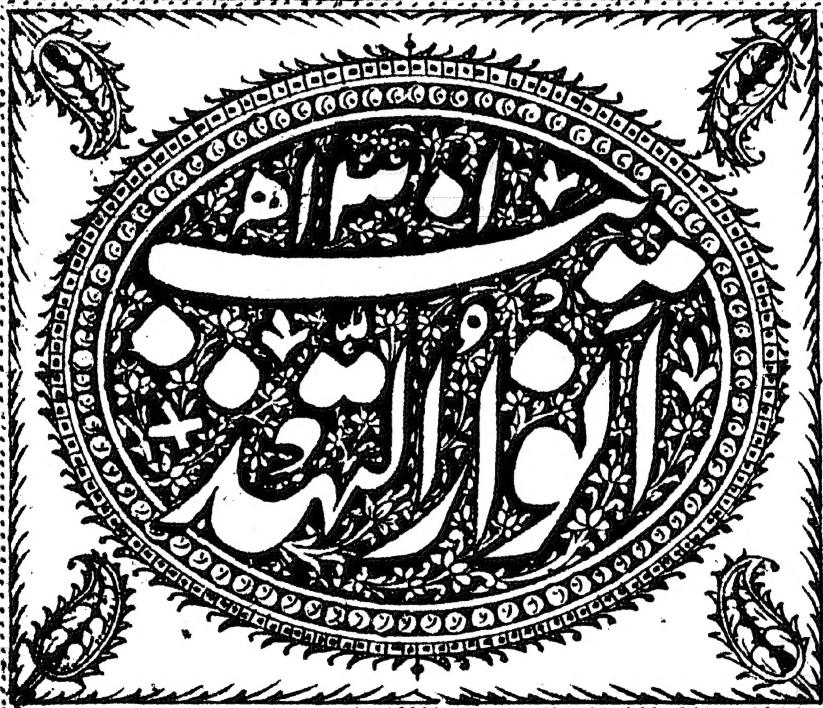

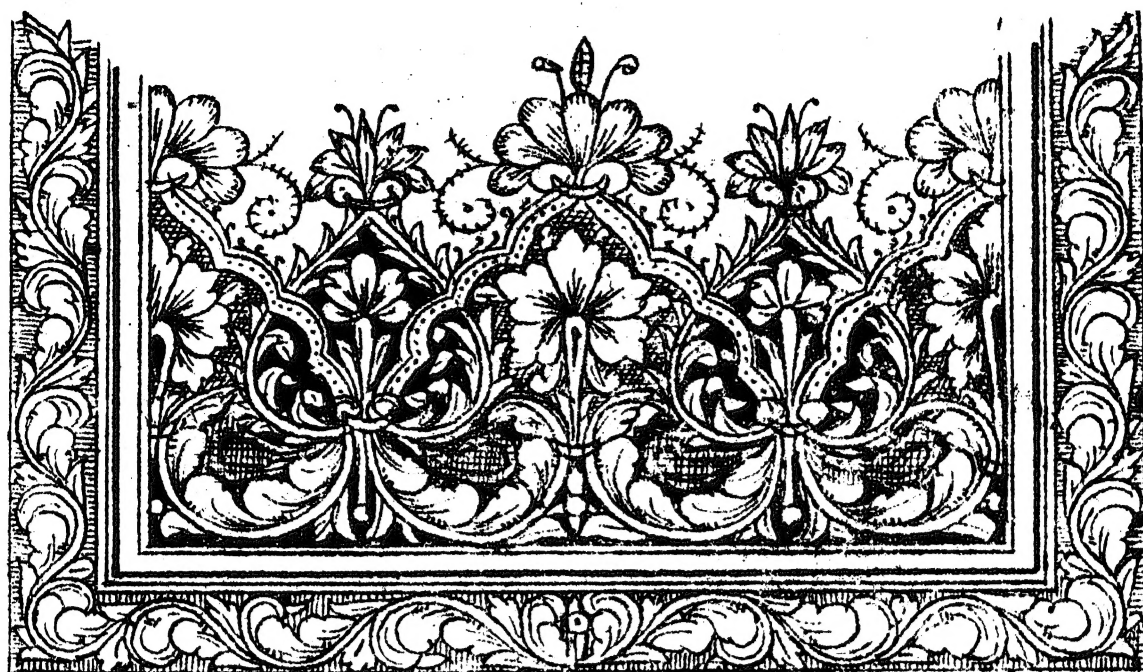
الذی انصبت لرسوله وجمع المؤمنین

مسیاس سقیاس هادی علی الاطلاق را که درین آوان فرخندگی
اقتران شنوی تازه رنگ فزایش دهنده هوش و فرنگ موسوم به

که تنوع مجلس اخلاق و مصباح کاشانه آفاق فرورغ بخش
ولهای باوفاق و روشنی افزای قلوب دوزان نفاق ست

مطبوعه محمدی و واقع در کتبستان
در کتبخانه و کتبستان

بسم الله الرحمن الرحيم

در حمد

<p>زبان داد و نطق اندران آفرید دل از معرفت گوهر شجر بران وز و برگ دنیا و دین نسا زد خنک آن کز و گشت روشن سواد دگار ما با و توفیق او</p>	<p>بنام خدا که جان آفرید ز نور خرد و روشن دماغ در فکر بر روی ما باز کرد عطا کرد عقل معاش و معاد منور دل و جان ز تصدیق او</p>
---	--

در نعت

<p>که آورده از حضرت او پیام ز معروف و منکر خبر دار کرد که از باب دنیا فریاد داد دل ما پذیرای فرمان اوست</p>	<p>بخشور پاکش در دود سلام به تعلیم و تهذیب ما کار کرد نه اصلاح دین را زبان بر گشت سیر ما گراش با احسان اوست</p>
---	---

در سبب تالیف

درین روزگار خجسته نهادیہ کتب مای اخلاق شرفی زبان چہ نجینہ تقویم پارینہ مایہ کنون روشنی مایہ تہذیب نو ہمہ در ہواے جدید لذیذہ مستکر کرا فرصت دیدن نشہ سگایدم اندر دل خوشیتنہ مگر نوجوانان این روزگار نہ	کہ دور فلک وضع دیگر نہاد ہمہ گشت گنجینہ جزو دان خلاف اندر ستند آمینہ مایہ دل عالم آورده اندر گروہ مکرده جدا عسل را از زنبینہ دماغ کراتاب فہمیدنش کہ بر طرز نور اند باید سخن بہ بیند و بروے بہند کار
--	--

در اختلاف اعیان بہ ارادت کردگار حبان

نکوہست ہر ملک را رسم او بہر اقلیم را بہت دیگر رواج خور و پوش گفت و طریق نشست بہر خطہ آب و ہواے دیگر نہ تو گوئی کہ درروضہ از حبان یکی را شگفت آتشین لالہ زار یکی ز گمستان خوش ساز داو یکی را معطر زریحان دماغ یکی را ز سر و و صنوبر ہر دور بدین رستینہاے ہر رنگ رنگ ثبوت مہرین بود کاندران نہ	نزیب کسے را مگر اسم او بہر ملک باشد دگر تخت و تاج جداگانہ باشد بہ ملکے کہ بہت بہر کشورے فکر و رایے دگر نہ خیابان خیابان کند گمستان دگر یافت از رنگ سوسن بہا دگر سنبستان گرفتہ سواد دگر زعفران ریختہ باغ باغ دگر از سیب و بہی بہت نور کہ صحن چمن را گرفت بہ تنگ نخواہد مگرگون بگون باغبان نہ
--	---

وگر نہ کیے بود اول پدریہ
چرا اختلاف است اصناف را
شنیدم کہ بودند در ملک شام
ہمہ مشتق چون کیے خاندان
یکایک زبان ہر کیے را دگر
بحیرت فتاوند کاندہ خطاب
بناچار اسے گرفت ہر کیے
کیے رو نہادہ بسوئے فرناہ
یکجی را جبال عبر سازگار
یکے ہند را بامین خود شمر ڈ
ہر ملک آباد شد ہر کسے
بزنگ و بطبع و بوضع و لباس
یکجی قوم مانا بہ دیگر نبود
اگر خواستی کردگار جلیل
چہ مشکل فرا پیش او آمدی
ز نقشے کہ نقاش قدرت مہبت
پس ای بوالہوس باشد از اہلی

کہ خوانند اور اہمہ بوالہ بشریہ
چگونہ تفاوت شد اوصاف را
زا اولاد آدم علیہ السلام
بہم زندگی سینو دندشان
شد از حکم خلاق جن و بشریہ
سوالے دگر بود و دیگر جواب
کہ سود از تمدن نبود اندکے
دگر را خوش آمد سوادے بزنگ
دگر کرد میدان ایران شکار
دگر چین و تاتار را رہ سپر ڈ
ز تخمین بزاوند مردم بسے
جداگانہ ہر قوم اندر قیاس
مگر آدم اوجداگانہ بود
کہ باشند قومے بہ قومے عدل
کہ نشے ز نشے فرو آمدی
نیار و کس آن نقش را بر گشت
کہ دل بر خلاف رضائش نہی

در باب احکام مذہب

خدا چون ترا جوہر عقل داد
حق آفرینندہ را یاد کن
بجا آرا حکام اور ارجبان
حذر کن از انجہ ترا منع کرد

اساس ہے کار بروے نہاد
دل از غیر او پاک آزاد کن
کہ تا پرروانت نشود مہربان
کہ عاصی بہمانا نکونست مرد

عبادات حق را بوقتشن گذار
مگر فرصت از کار سرکار نیست
تغافل از احکام دین نیست خوش
هر آنکس که حق خدا بر گذاشت
کسے کو خطا کرد در کار دین
نه دنیا ست مرمره آخته
بپندار موهوم عقبه به دل
برای خلودست عقبی گزین
منه دل بدینا که پادار نیست

که فردا نگر دی از و شرمسار
که او را بذهب سرو کار نیست
بود کار را به پیش بارش بخت
از و میتوان دیگر می ختم داشت
نیاید صور اش بدینا یقین
از و توفقه برگیر در آخرت
که تا پیش نیکان نمائی حبل
که روح مدام است خلدترین
چه سودت از ان کو وفا دار نیست

در باب سلطان وقت

اطاعت بکن مرا ولی الامر را
بصدق دل اندر رضائش بکوش
خدا خلق خود را بدستش سپرد
خصوصاً مرآن قیصر سپند را
بدوران عدلش نیامد گزند
ره امن گردیده هر سو که باز
رعیت ز تعلیم او بهره ور
تجارت گرفت از وجودش کمال
رمانید از آفت قحط عام
برو شکر ادا کن که شکرش حق است
هر وقت باشی هواخواه او
برویش در کام مفتوح باد

مکمل در جان و ستاع در می
حق خدمتش را ادا کن بهوش
بجان بایده حکم او آید
که فرمان روا است انگلند را
دل ظالمان سوگوار و نترند
در ظلم کردند بر رفسد از
چو فرزند که تربیت از پدر
کمالی که در و سے نیامد زوال
گروها گروہ از خلافت تمام
پی نذهب آزادی مطلق است
ترقی طلب از پی جا و ادب
عمرش در از می چون نوح یاد

در باب والدین

بدنیا بزرگ است حق پدریہ	بچہ دار آزا بچہ و بسترہ
سیر عجز بر پاسن آہستہ داشتہ	کمر ہر تعظیم او بستہ داشتہ
اواکن حق خدمتش چون خدم	کز و آمدے در وجہ و از عدم
بلطف و ادب گوے با او سخن نہ	از آنچه ترا گویدت آن بکن نہ
طلب کن رضائیش کہ تا بر خوری	حذر در حضورش کن از خود سری
اگر حاجتی دارد آن را برار نہ	کہ راضی شود از تو پروردگار
مگردان زما در رخ خویش را	نیاز از ریش خاطر ریش را
نہ جاداشتی مدتی در شکم نہ	نہ شیرین غذاے تو شد و مہدم
نہ آسودہ در کنارش مدام	نہ شبہا بر اے تو خویش حرام
الاتمانتانی سر از خدمتش نہ	بنیگن سر خود بے عظمتش نہ
سعادت کسے را مگر رخ نمود	کز و ما در خویش خورسند بود
رواکن مہتے کہ پیش آیدش نہ	مہیا کن انچہ کہ مے بایدش

در باب اوستاد

بود حق اوستاد تو غظیم	کز و تربیت یافتی ستقیم
ز علم و ادب مایہ عقل و ادب	بناید بروما یچ را فضل داد
نبودی بہا کم صفت فے المثل نہ	ز تعلیم انسان شدی اسے اہل
کہاے کہ بودہ بذاتت نہان نہ	ہم اوستاد ساخت از تربیت در عیان
ز تعظیم و تجلیل او کم بکن نہ	بعزت بوسے را ند باید سخن نہ
چو سختی ہی بیند از روزگار نہ	بر حق خدمت مرا و را گذار نہ
در بیخ است از روی راتافتن	ز ہندار جہامہ بخود بافتن نہ
سکندر کہ فتاح و کشورستان نہ	بد و سبق بود اندر جہان

سوالش نمودند کائنات بہرہ ور
 بہ پاسخ شنیدم زبان پر کشادہ
 کہ خواہی از او ستاد و پدیر نہ
 کہ من دوست دارم ہی او ستاد

در باب بزرگان دین

بزرگان دین را بعزت نشان نہ
 بخلق ادب صحبت او گزین نہ
 بصدق و صفاتش او گوش کن نہ
 اگر در دولت خدشہ راہ یافت
 جواہر نیرزد باند زرشان نہ
 ہمہ روز گر کار و نیاسکنے نہ
 دولت روشن از صحبت او شود
 ہر آنکو اثر باشدش در سخن نہ
 ز حرص و ہوا بیت ربانی دہد
 فزاید بچشم تو نور و گر نہ
 بود لفظ را اندرون معنی نہ
 تو دانی کہ عالم ہمین است و بس
 بے ظاہری آمدہ باطنی است نہ
 بہ حکمت جہانے کہ حق آن فرید
 سزد نام او عالم معنوی نہ
 درین زلزلہ گاہ کون و فساد
 تعلق بجسم است چیزے دیگر نہ
 نہ بر بدن فتر فرماندے نہ
 فلاطون کہ بودہ ز اشراقیان
 بگمہ دار اندر حضورش زبان نہ
 کہ نفعت رساند بدینا و دین نہ
 زبان و لب خویش خاموش کن
 پس از ختم آنرا بیاید شکافنت
 بتوفیق خود در دل خود نشان
 بہ یک ساعتے کار عقبے کنے
 ز گفتار و کلفت از دل رد نہ
 غنیت شمر صحبتش جان من
 و گر سینہ ات را صفائی دہد
 و مدد در دماغ تو صور دیگر نہ
 نشان میدہد اول از مہارتے
 برایت مسلم ہمین است و بس نہ
 ازین خانہ بیرون ترا سکنی است نہ
 بود معنی صورتش را ندید
 کہ از چشم ظاہر بود منہدی نہ
 مرکب ز آب آتش و خاک و باد
 کہ محسوس تو نیست اندر نظر
 بود جسم او را بان رہی نہ
 چنین گفت جویندہ از راز آن

نکته

که من سالها در ریاضت شدم
پس از مدتی شد مرا آشکار
ز دیدار او چشم من خیره شد
همانست کور اگوسیند جان
رما چون کند روح مر جسم را
و یا آتش در میانش زرتند
پراکنده گردند اعضا و
ذرات از وجودش عدم
چو از بند ترکیب رست عنصری
وجود حقیقی عدم کے شود
وجود اضافیت کان گشت نیست
عدم شد چو تخم درخت ایستاد
حطب را اگر سوختی شد ز کال
و تخم که آغاز متغیر است
ولیکن وجود کے در اصل بود
نگردد اگر ذره جسم کم
رعیت به اندر و باد شاه
کنافت بجا و لطافت بر رفت
عرض قائم و رفت جو هر باد
چو هر عنصر کے یافت مستقر
مقر و لیت عالم معنوی
در ان عالم انیسیت پین نظر

اگر گردد مگر کشف روح خودم
اگر جسمانی است و نه جسم آن نگار
اگرانی بگوشش اندرم چهره شد
و اگر روح اطلاق کرده بر آن
سپارند در خاک هر جسم را
و یا همچنانش را خود کنند
محلل شود جسم اجزای او
نگردد بدینا چه بیش و چه کم
کشد کره خویشتن را سری
محقق عدم کے وجودش بود
اضافی عدم است شد باک نیست
درخت را عدم شد حطب او قناد
ز کال است خاکستر اندر مال
وجود و عدم تا بنجا کسر است
نه چیزی از و کاست و نی افزود
عجب باشد از روح گردد عدم
سلامت گدار او منعم تباه
رما ظلمت و نور را بر گرفت
خرد را نباشد بر آن اعتماد
بود جو هر روح را هم مقدر
که از حسن نظر هر بود مختلف
هم اینجا چه دیدے نور بصیر

مدم علم کے داد علم عہد
 مسلم بود عالم معنوی کے
 گروہی عظیم از بزرگان دین
 ہم از ہند و ان ریاضت پرور
 تہمت کنان ہم ز اہل فرنگ
 اشارت کند سعد کے نامور
 ولی اہل صورت کجا رہ بر نہ
 کہ گرا آفتاب است یک درہ است
 کسانیکہ رہ و درین عالمند
 از دوتاوانی نصیب بکیر

متا از حد خویش بیرون
 زہر گونہ وار و دلیس قوس
 بر آن تملق گشتہ انداز یقین
 خبر داد ازان عالم پر شکوہ
 ز معمول و عامل سوشن نمہ لنگ
 بسوی ہمین عالم اسے نجیب
 کہ ارباب معنی بہ ملکہ در نہ
 و گرفت دریاست یک قطرہ است
 غریب الوجود نہ اسے ہوشم
 کہ معنی ز صورت بود و پذیر

در باب علم

سعادت بنام کسے نقش است
 رضا و بتوقیر و تعظیم شان
 ہزینان بیاموز علم و ادب
 بگیتی درخشندہ خورشید وار
 مراود است محتاج نوع بشر
 نظر نگند گریہ و آفتاب
 وجودش بود چشمہ نور علم
 از روشنایی یافت شمع ملل
 طلب کن ازورای درکار خویش

کہ در صحبت عالمان بر نشست
 بدل نقش کن حرف تعلیم شان
 ازینان رہ معرفت کن طلب
 نماید ہمین طبقہ نامدار
 کہ خورشید را در بدخشان گشت
 نیاید ز سنگ آہنہ آب و تاب
 عیان از خوش فرہند و علم
 وز دظلمت حل رفت از محض
 کہ تا مشکلات گروہ آسان پیش

در باب دوستان

چہ رنم من از دوستان و اہلستان
 کہ دیدم کم از وی حق راستان

نگویم کہ این جنس در شہر نیست
 بسی دیدم از خالد و عمر و زید
 یحیی را طمع دیدہ بر دوخت نہ
 ریاشیوہ شان و تہذیب نام
 در اینان مزن دم کہ امر حق است
 منہ دل برین دوستان دغل
 ازین طائفہ آستین بر نشان
 بگویند حسن مگر با حضور نہ
 زبان آور و خیرہ سرتیز و حسبت
 ازین فرقہ تا پاسے داری گریز
 بہ تنہا ازینان شستن خوش است
 ولیکن بدنیا نہ باشد گزیر نہ
 ناپاچار باید ترا سا خشن
 لیکن از ملاقات شان تنگ و عا

مرخبان دل از من کہ در دہریت
 ولی هیچ خالی ندیدم ز کبیر
 و گرا جگر از غم و سخت
 شد اخلاق را فاختہ واسلام
 صداقت بود ہر کرا احمق است
 کہ روزی بیتی چو خسرو دل
 کہ ہرگز نہ دارند از حق نشان
 ولیکن بفرسنگ از صدق دور
 دماغ از ہوس گرم و در عہد است
 چو سرنچہ است بہت باد می ستیز
 فراغ دل ازین و آن لکشت
 و گرنہ بگوید سرت خوردہ گیر
 بقدر ضرورت سپرداختن
 زستہ ضروریہ ہفتہ شمار

در باب صدیقان

کسی را صداقت کہ در سر بود
 چو غمقا کہ نامش بود و حبان
 بود شہرت مسکنش کوہ قاف
 بجایش اگر چشم را اواکنے
 ولی قدرت ایزد کردگار
 محال را وجودش بود عادی است
 بے مدنی بہت فورع بشو

و جودش چو کبریت احر بود
 ولیکن خودش نیست اندر عیان
 ولی از مقامش بیتی ملافت
 ز نایافت دل را تسکیناکنے
 بسی آرد انگشت بروی کار
 نہ عین کہ بطلان او باد می است
 کہ ہم سنگ در وی بود ہم گشت

عجب نیست هرگز در انبار سنگ عیار همه سنگ باید گرفت نظر تیز می کن درین امتحان محکم بشیر صیت قول و عمل الامانه پیچی سر از جستجو اگر یافتی شکر حق برگذار دلش را از نیکی خود شاد کن درین باب خوش گفت فرزانه کسی را که کامل صدیقی بود	که تا بد از ان گوهری لعل رنگ بر آید اگر لعل شاید گرفت که چه مست یکسان درین زنده گان نماید تفاوت سره از دخل هر عام خاص بود نیک خو که این نعمتی باشد برقرار و اگر از نعمت خاطر آزاد کن که گیرد از و پند و یوان عجب دارم از و کسی که مخزون شود
---	---

در باب اقربا

اتقارب که باشند در خاندان بلطف و خوشی گوازیشان سخن نگهدار حق صله رسم راه نزاع آر کنند افکنش یک طرف بخلق و مدارا رعایت کن	سلوک نکو ورز با همگنان ز اخلاق دعوت از شان کم سخن بود مستحقان ز حق رسم راه که چهل کنی بر همه از شرف به نیکی همه را مکارفات کن
--	---

در باب حکام و قضا

اگر تو کرمی پیشه باشی ترا رضای دل حاکم آور بدست بفرمان او بایست سر نهاده اگر با تو آهسته گوید سخن مضمرش نگهدار و غولیش را جوابیکه گوی به نرمی و هوش	حق خدمت خویش آری بجا که در تو کرمی اصل نیست و بس به تقصیر او بایست ایستاد بنه گوی و از دل و را فهم کن که راه ادب تا سازی خطا چنان که تو خواهد و گرنه خموش
--	--

سخن صاف و پر مغز گفتن مستند
 ز لبط و صراحت بسیار اکلام
 ز حکمی که دادت بجانفش پذیر
 و حاوثنالیش ادا کن ضرورت
 تملق زیادت مکن بے رضا
 جوزفت از توقیر قدرش بجواه
 و اگر از توراضی نه گردد ممکن
 بجای دیگر افکنی رخت خویش
 با حرا طاعت بود بند سخت

که اول به مفهوم او بپسیرد
 مکن بر اشارات آنرا تمسک
 منہ عذر و مفکن مرادش پذیر
 بغیبت بود یا بود در حضور
 زبون است بس کردن از وی غتا
 که تا پاک کردی بعفو از کتاه
 و لیری که تا بر نیسانی ز بن
 سباده انرا مشکل آید به پیش
 بره گرترا یاوری کرد و نجت

در باب خیلناش

کسانیکه هستند از خیلناش
 مددکن باخلاق در کارشان
 کسی را که امکان ترقی بود
 سفارش کن و سعی در حق او
 مکن ای برادر پدی با کسی

ملطف کن و جمله رایارباش
 ز پندار پسند آزارشان
 و یا در گناهی معطل شود
 که باشد ترافضل و هم آرد
 که امید نیکی بود و بیست

در باب نوکران

نگو دارم نوکر خویش را
 زانند از بهیر و منفک کار
 بدو مملکت و احسن یک زمان
 میفکن بتاخیر مرسوم او

میازار هرگز دل ریش را
 سبک کن بدلدار ریش کار و با
 که هر کار زاید کسل بگیان
 بهر ناز و خوش کن دل موسم او

در باب خلوت

جهان است معمور از حیات و حیات

در آن یک روش با همه کوسر

زنجی بدست آرد و لباس شان
 به تقسیم او پشت خود کن و توان
 کہ آید ہمنائے سعادت بدام
 کہ باشی ہمایون و فرخندہ حال
 کہ از روزگار است نیا خط
 کزان پرو قارت نظر کم کنی
 کہ تا زایل دنیا نیابی گر ند
 بقدر ضرورت کہ معیوب نیست
 کہ وار و دماغ و دولت رازیان
 پیر و از اولیسان انجمن
 بہ تشکین دل صحبت او گزین

چو غیر و شکر باش با راستان
 ہر آنکس کند وعدہ خود و فائدہ
 بار باب دین و از صحبت مدام
 بجان شو طلبکار اہل کمال
 خردمند در باب و اہل سہرہ
 باہل طفتہ گذر کم کنی
 ہمہ وقت در اخلاوت بسند
 ولی صحبت عام ہم خوب نیست
 حذر کن ز غوغا کے بازاریان
 خراباتیان را تبتہ ابرن
 تھا خدا کند ہر کرا عقل و دین

در باب تہذیب اخلاق

کہ ثابت نمودند اہل نظر
 کہ استقرائش اصل صحبت بود
 کہ مختص بود نوع انسان بدو
 ہم او نفس با مطہنت تمام
 کہ این ملکہ موسوم با حکمت
 کہ سببی و ثواب دارد لقب
 شجاعت ترا آید اندر کمند
 بیہمی و امار و نامش بری
 ہمین ملکہ سودمند عفت است

کہ قوت بود در نہاد و بش
 نبوتش نہ از حصر عقلی شود
 کہ قوت نطق باشد در وہ
 ہموست معنی و بلکی بنام
 گزین اعتدال ہمین قوت است
 دوم قوتی است در غضب
 ز تعدیل این قوت زورمند
 سوم قوت شہوت و ہوس
 چو افراط و تفریط و ہوس

ازین ہر سہ ملکات در استنداج
مگر اختلاف مذاہب شکی است
فروع و کرسہ ملکات زرا
بہ علم کزین بحث راند تمام
نتاید مرا این مختصر اطناب
ہمین است تہذیب اخلاق و بس
مہذب بود خاص آن ارجمند
ولیکن نہ بنیم سن اندر زمان
نہ حکمت شجاعت نہ عفت تمام
گروہی نشینند در مجلس
نہ ہرہ ز علم ونہ از دین خبر
سرایند از خلقت بس داستان
چہ نیکو بود خلقت و در آوے
فلان است مرد خلیق و بس
یکی گفت از بیان خدا کے کریم
ولیکن نہ اند خود خلقت چہیت
ہر کس کہ آرند روئے خطاب
اگر آدمی سادہ باشد صریح
وگر نہ ہاندم کہ او دومی تاقیت
یہ غیبت فراخ است میدان نشان
ازین اہل اخلاق یارب بنا
ہمہ کس ہر سہ ملکات در استنداج

عدالت پدید آیدت چون مزاج
اکہ ہست این عدالت ہمہ یک است
کہ روشن ز مبسوط گردد و ترا
بود علم اخلاق مشہور عام
کہ بجم ملال است زو در خطاب
کہ انیک بر آوردم ازومی نفس
کہ این جملہ ملکات دارد بلند
کہ کامل بود در یکے ہم ازان
عدالت وز آئی ہمہ و السلام
کہ ترتیب او یافتہ از کس
نہ عقلش تمام ونہ صاحب ہنر
سخن را رسانند بر آسمان
گزیدہ تراست این صفت بر زمی
فلان است بر حال مابس شفیق
بہ قرانت فرمودہ خلقت عظیم
مخاطب باین لفظ با قدر کسیت
نگویند الا حضور و جناب
ستائید اورا بہ ہجو ملیح
ز مجلس گرجامہ بر خویش یافت
جمیدن چہانتست و جولان نشان
کہ تیرہ درون سجد و باطن تباہ
کہ چہتند ہستیار و بس

حذر زین ریاکار صاحب نفاق اگر دم زنند از وفا و وفات

در باب اخلاق و رسمیه

اگر از اصل اخلاق نبود نشان غیبت شمر از فروعات نشان
 چو اوراک چیزی نیا بد کمال نباید که ترکش کنی از خیال
 سخن گفتن جبین باشت و شیرین زبان به نرمی سخن گو تبسم کنان
 تواضع فرا گیر و حسن خطاب سخن آنچه پسند گو با صواب
 توجه همی کن بوقت سخن نه دل با دگر روی در سخن
 بمر دم خودی را مفسد کار ز کبر و متنی خویش را پاک دار
 بگمدا ر مر آبر و گے کسان که باشد عزیز همه در جهان
 چو آید حضور تو اندر مکان فر و تر نشین و بعزت نشان
 بگو خیر مقدم که نیکوست این چو فرصت شود شکر او برگزین
 بنه پیش او نیند از ماحضر بر غیبت خورانی و هم خود بخور
 تفحص کن در لطف و در حال او که اگر حاجت دارد آنرا بگو
 اگر در مجال تو باشد روا مکن در قبول سواش خطا
 و گر نه بتوجیه عذرش بنه بصدق کلامش تسلی بده
 دل سائلان خود بود اندک نیاز از لیش از هزاران نیکی
 در غشی مکن در سخن با کسی که تا شیر او بر دل افتد بی
 بود قول معروف بهتر از آن که بخشی و از لیش بعد از آن
 من محبت کس فراموش مکن چراغ خیر در او تو خاموش مکن

در باب تہذیب جدید

درین روزگار پیر از امن و داد که از عهد نوشیروان داد یاد
 شده ہند یا زنا ستارہ بلند ہم از علم و ہم لہجہ انگلیس

خطاب زرین یافته آیل و ایم نہ
 اگر و نہ ہے بہ انگلند شہنشاہت نہ
 ایچی گشت ہم سلک اہل فرنگ نہ
 اگر و نہ ہے دگر از گزین ہندیان نہ
 قدم بر قدم سوے لندن روند
 نمودند خویش طرہ ز انگلیز را
 لباس دگر زیب اندام شان نہ
 انحر و شان مغرب زنگ و بو
 دل شان شب و روز در پیچ و تاب
 سر و منخر و شان ز دستار رنگ نہ
 کلاه و فرنگی سیف و دجاہ نہ
 بگویند اینست تہذیب نو نہ
 ہمہ یورپ این روشنی در گرفت
 ز خاور بھی باخت و داشت خور نہ
 شنیدم کہ اسکت در فیلقوس نہ
 پسندید ملبوس ایرانیاں نہ
 از و لشکر شاہ برہم شدند نہ
 بناچار فتاح روے زمین نہ
 ز ملک فرنگ و دیار عرب نہ
 بسے مردم آمد بہند وستان نہ
 بہند ارتش بہ نمودی روست نہ
 دگر و ست از سفرہ برداشتند نہ

درخشنده چون ہر در زیر غیم نہ
 ادب یافته روے بر تافتند نہ
 کیے در و کالت شد شوخ و شنگ
 کہ شرقی زبانند و غربی زبان نہ
 مہذب شدہ سوے موطن زدند
 نشستہ بگرسی زوہ میسر را
 نمائندہ از دور چون یکدشان
 ولیکن ز طرہ قدم تا گلو نہ
 کہ بر زنگ رومینند آفتاب نہ
 بسر کے توان زد کلاہ فرنگ نہ
 قناعت نمودہ بروے کلاہ نہ
 کہ آمد ز مغرب بہ مشرق شنو
 ز مغرب کنون تا بمشرق رفت
 بخاور زد این روشنی بہت نہ
 بایران زمین چون زوا فتح کوس
 رہا کرد پوشاک یونانیان نہ
 خلافت شہنشاہ دم بزدند نہ
 نشانند از خلافت ہمہ استین نہ
 ز ایران زمین و مصر و حلب
 نگذند رخت اقامت در آن نہ
 ولیکن ندیدم خپین حق گوشت
 نشستند بوسیر و نان خواستند

نہادہ ڈیل نان و بسکٹ پنیر نہ
 چو فارغ نشستند باد و ستان نہ
 چو از در و آید یکے در نشست
 نگونید الا کہ گد مورنگ نہ
 چرٹ در دہن کردہ و شتر زن
 ہمہ وقت عینک نہادہ و چشم نہ
 ہوا گیر باشند شام و سحر نہ
 نہ آسودہ گردند بے شیر و چاہ
 بگا رند در دستخط ایف و جی نہ
 مداد فزنگ و قلم ماسے پر نہ
 بہ حکام وقت است اصرار ماسہ
 جو البش ز رسم و رواج دیار نہ
 کسی را کہ ز انگلش بود ہوسہ
 نگونید حسن مگر در ہمان نہ
 حساب و کتاب و خط خانگی نہ
 نشینند یار است کردہ زمین نہ
 مزن دم کہ این چسپت ترتیب نو
 چہ خیز و ز تبدیل وضع و لباس
 نہ اینست و انانی و بخس و می نہ
 اگر مار چو بہ کند شکل مار نہ
 شنیدم کہ در کشور انگلند نہ
 بہر سند از نوع تعلیم او نہ

سہر آہن و کار و شش خوردہ گیر
 نہادند از سر کلاہ گران نہ
 جہند و بگیرند دستش بدست
 بمیدان تہذیب نوراندہ خانگ
 و ماد م فکندند لغت از دہن نہ
 سلام از نگونی بگیرند چشم نہ
 برسم و رہ منہ فی ستم نہ
 چہ در موسم صیف چہ در شتا
 اگر چہ ندانند اسے بے وسی نہ
 مرتب نہادہ و لے بے ہنر نہ
 کہ بر فرسش با کفش ناید چہ را
 پذیرند ہرگز نہ از افتخار نہ
 برافروخت از کب خود و چہرہ
 نفس و ازگون را ند وقت بیان
 ہمہ رسم انگلش فرزانگی نہ
 چو استند چو بی بزیر سرین نہ
 ہمہ روشنی ماسے تہذیب نو
 کہ بروے نہادند ہر زہ اساس
 کہ تقلید قومی کنی اسے رومی نہ
 نہ زہر ش بدست و نہ مہرہ بکار
 زہندار و د مرد ہمت بلند
 بخوانند از چہرہ تقویم او

اگر مغربہ بی تربیت یافتہ بہت نہ
 کہ اینست مغرور و ہم خود پسند
 نہ ہی صاحب علم و تہذیب و نور
 بسے فکر کہ دم و رین بہتہ راز
 و رین باب دیگر تراخم نفس نہ
 اصول است فتاح قوم فرنگ
 بود فرع چند انکہ مانا با صل
 ولیکن نہ اندہیچا رگان نہ
 خروسی بتاج ارشود بادشاہ
 و خان از ماندی شود کے فلک
 کجا شاد شطرنج سلطان شود
 ز تصویر امپ غنچ در لال نہ
 حقیقت بود موجب امتیاز نہ
 ز غم و شجاعت ز تدبیر و ہوش نہ
 ز ہمد رومی قوم و حب وطن نہ
 ہمہ زانچہ دارند اہل فرنگ نہ
 پس این شور شوری نہ دار و نمک
 نگہدار حد خود اسے ہوا ہوس نہ
 بلے انچہ سودت دہا یا گیس نہ
 تواضع بیا موز علم و ہنر نہ
 بسیر و سیاحت جگر نخبہ کن نہ
 محبت وطن کوشش تا دیگران نہ

از وہر یکے روی بر تافتہ بہت
 رساند بہ صحبت او گزند نہ
 کہ باشند ہمجنس از دے فقور نہ
 کہ و اگر دو این عقدہ جانگداز نہ
 کہ مر علقش حب جاہ است و بس
 فرو عشق شمر این گروہ و وزنگ
 کمالش ترقی پذیر و بوصل نہ
 کہ بہت این تصنع ہمہ را لگان
 نماید و گر قدر بہر ہما نہ
 درم کے رساند بقارون ہمک
 کجا میر کنجیف حاکم بود نہ
 بہ نزد خردمند باشد و بال نہ
 نہ صورت کہ گرداندت بے نیاز
 ز علم و فراست ز صبر و ز جوشش نہ
 ز انصاف و غیرت ز علم و محن نہ
 چہ آموختہ ہندے پائے لنگ
 کسے کہ بود مردانیک محکم
 چو طوطی بخور آب و نان و نفس
 بگویم اگر آیدت و پذیر نہ
 تجارت فراگیر و ربح و برہ
 ز ہمد رومی ملک میران سخن
 ز کار تو گیسر نہ نفع گران نہ

بنا کن زہر صنعت کا رکھا ہ
 باصلاح قوم انجمن نابا زہ
 ز فعل عبث خاطر آزاو کن ہ
 بدہ در ہمہ تربیت را علاج ہ
 مدد کن بہ تسلیم قانون ملک ہ
 ہوا گیر باشند کاشانہ ہ
 صفائی و پاکیزگی در لباس ہ
 ریاضت بود عادت صبح و شام ہ
 شراب و دیگر نشہ مازک کن ہ
 مدہ تن خواب گران روز و شب
 خصوصاً ز شب بہ سہا آخرین
 بیا انجمن ہا سے تہذیب ملک
 قناعت مکن حرف اسپج را
 عمل کن عمل تاکہ سودش بری ہ
 دو چیز ست سرمایہ کار ہ
 یکی دولت است و دوم عقل تیز
 رفاهی کہ عام است آن پیشہ کن ہ
 مرن دم در ان کو بنادست بود
 ہوا ماندگان رزق و راحت رسان
 مکن فخر بر خاندان و نسب ہ
 ز مذہب متہ نیک و بد ورمیان
 نقصب نمر میہ ہر از نفاق ہ

کہ گیر داز و نور ملک سیاہ ہ
 کہ شوری بود در حقش برگ و ساز
 ز بغض و حسد بر ہی یاد کن ہ
 کزین بہ تنزل نذار و علاج ہ
 کہ تاوار ہر قوم از ذل و ہلک
 عفونت بود و دور از خانہ ہ
 کہ تا از مرضہا نباشد ہر اس
 فراغ دل از کاہی در تمام ہ
 کہ بر می کند عمر را میخ و بن ہ
 ز بیداری فکری و طلب ہ
 کن آباد ز اندیشہ ہا سے کزین
 مددگارشان باش در زیب ملک
 کہ ز منفعت نیست مرا بیچ را
 و گرنہ چہ خیزد ز طبل تہی ہ
 کہ گرد و سبک ز ان ہمہ بار ہ
 ز مجلس کہ خالی بود ان گریز ہ
 ز ہر خد و غم غرض مردم اندیشہ کن
 سرور ہ کہ حاصل شقاوت بود
 بچشم حقارت بگر کاہلان ہ
 کہ انسان بود بے عمل چون جطب
 کہ وحشت پیدا آورد بے گمان
 ز مجلس بدون میکت اتفاق

<p>منافع ہمہ درج صدق و حق است بود علم اصل و فرو عیش عمل نہ و گر فرع بے اصل باشد عیان نہ نخستین بگیر اصل و دیگر فرع نہ ہر آنکس کہ از علم خود غافل است طلب علم را اگر چہ در چین بود نہ دانستہ راستہ و بہشتا فتن نہ از علم است تہذیب اخلاق را نہ از علم است تدبیر منزل و دست شرافت از علم است در آدین نہ بدان علم اصل ہمہ کار ناست نہ</p>	<p>بگردان رخ از انچہ ناصادق است چہ خواہی ز بے فرع اصل ای غل ز بون است و نا منتظم در جہان پس انگہ بکار سے ہی کن شروع نہ ہمانا ز دنیا و دین جاہل است کز و در عمل نیک تسکین بود مجہرت بود و روئے بر تافتن نہ منور کن علم آفاق را نہ سیاست دین را از علم است چست نہ نہ بے علم آید از و مردے نہ طلب علم خواہی اگر کار ناست</p>
--	---

در باب سخاوت

<p>سخاوت بود و فرع عفت و بندہ و و طرفش چو ملکات دیگر بود نہ ز تقریط طرفی بود و خصل نام نہ زار باب این علم اخلاق را نہ کہ ماکل با فراط ملکات باش نہ و رین خلق اسراف باشد سہان نہ ولی بہت ہر مذہبے را اصول نہ نظر بر تقاضای وقت و زمان دین مذہب خلق امام اربود نہ</p>	<p>بدنیا و دین صاحبش ارجہ نہ کہ خالی از ان شخص کست بود نہ ز افراط اسراف کرد و تمام نہ بود حکم مراہل آفاق را نہ کہ در روی اخلاق ناید خراش کہ کردند اشارت بیلان آن کہ از باب مذہب کنند سن قبول بود و در فروعات حکمش روان نہ عجب نیست فتوای او گر بود نہ</p>
---	---

کہ اندر سخاوت درین روزگار
گزشت آن زمان کز روز سیم دور
نظام و گرداشت ہندوستان
معافی و جاگیر اند زمین
ز انعام و اکرام مایافت کام
ملازم ہمہ ہندیان و شرم
ز ملکی مدخل کہ بودی گران
سبک بود و حصول شایر ملک
در این وقت شطرت زد و گیر معاش
نہر باید و علم و عقل درست
دیانت شرافت بطاقت بلند
تعلق گران راست بازار گرم
مدہ آنچه سرمایہ باشد دوست
اگر میدہی وہ بقدر زکوۃ
فحارج بود با مدخل نکو
بسے از شریفان عالی نسب
کہ دیدیم درین پرنزاکت زمان
معاذ اللہ از حور مابعد کور
باقصای غایات مکشائے دست
بگمہ دار اندر و ہنس اعتدال
ہندوستان این مرضیست عام

بلکہ طفر تفریط را پاس دار
عیان کیسہ ہندیان بود پیر
طریق و گروہ در پاستان
گرفت از خزان نصیبے ہمین
گروہا گروہ از خواص و عوام
چہ از اہل سیف و چہ اہل قلم
ہمہ صرف گشتے بہندوستان
ز تنگی فراغ رعایا و ملک
کہ سودی ندارد و پیشین تلاش
بمخت تمام و زبان تینہ و پست
تہانت لطافت نباشد پسند
کہ دہا سنج بستہ ز گشت نرم
کہ امر و فقر تو از مال ہست
کہ از بار فزشت بیابی نجات
و گرنہ ز اعزاز خود دست شو
بسے شمعان تو وضع طلب
سرشان بیائے کہن مہر زمان
کہ پروردہ نعمت و بر جور
نبایست آنرا بگردن بہ نسبت
و گرنہ دہد این سعادت و بال
خدر کن خدر زین مرض و سلام

در باب بگوئی و احسان

نکوئی نہ باد و ستان شد پسند نہ
 ہمہ خیر و خوبی بہ نیکوئی بود نہ
 بہر جا گل نیکوئی بر شکفت نہ
 بجیتی گلے کان نہ از رخسار نہ
 رہی کز مزاجم نہ از خط نہ
 جو خواہی کہ امین شوی یاس را
 جو ہستی نکو کار الزم علیک نہ
 اگر نیک باشی نہ بینے بدی نہ
 بدان راز نیکی بکن شد مسار نہ
 نکو نیست آسان کن مشکلات نہ
 بر سیرت احسان فراموشی ست نہ
 نکوئی ست سر حبلہ کار ما نہ
 نکوئی بدام آرد احرار را نہ
 نکوئی بود کار پیچیدہ را نہ
 نکوئی ست سرمایہ دو جهان
 کند میل سوئے نکو کار دل نہ
 نکوئی ست سر جوش اخلاقیات نہ
 نکوئی ست سر چشمہ زندگانی نہ
 نکو کار باشد پسند خدا نہ
 شریک صفات خدا باش و بش

کہ آرد دل دشمنان دکن نہ
 کہ بر دشمن و دوست حکمش رود
 خصل و خوار کلفت ز دلہا برفت
 ہمین ست نیکی ہیبت ہمارہ
 ز نیکی نہ یدم فساد و ان تر و گشت
 بیا و آر من نفع الناس را
 ز احسن کما احسن اللہ الیک نہ
 بدی نیک با تو رسد گر بدی نہ
 بہ نیکان حق از نیکی گذار نہ
 نکو نیست راحت رسان دولت
 ہم از کلمہ خیر خاموشی ست نہ
 نکو نیست تیمار آزار ما نہ
 نکوئی بود شیوہ ابرار را نہ
 نکوئی بود عادت سروران نہ
 کز نفع دنیا و دین شد عیان
 کہ آہستہ آہستہ رہا متصل نہ
 نکوئی بود نور آقا قہسار نہ
 نکوئی بود اسل پایندگی
 خدا و نکو کار ست ایستہ فقا
 فضولست زین پیش راندن ہوس

در باب شکر

اگر امید نعمت بود شکر کن ۛ
 بہر نعمتی کہ خدایت رسد ۛ
 فزونیت بہر نعمتی راند شکر ۛ
 ہر آنکس کہ از شکر گردن بتافت
 عطائی کہ از دست مردم بری
 حدیث بہت مروی ز خیر الانام
 ہر آنکس کہ از شکر مردم نکرد
 نص اذکر و او شکر و ایا و کن ۛ
 نہ کافی بود شکر نعمت ہمان ۛ
 کہ شکر تو بہر نعمتی راجد است ۛ
 اگر بادشاہے رعیت نواز ۛ
 اگر تندرستی ز بیمار پرس ۛ
 اگر نان غوری گرسنہ گو کہ نوش
 اگر عالمے بر نشان علم و پند ۛ
 اگر ہلوئی مزینا تو ان ۛ
 برائے تو گر بہت طاق روان
 ز تمثیلہائے کہ گفتہم ترا ۛ
 ز شہج و تہلیل کان و روست
 بدہ آنچه نزد تو باشد نکو ۛ
 عطائی تو قرض حسن بر خداست
 وہی خشک و انگاہ امید تر ۛ
 نہی نعمت شکر پروردگار

کہ شکر است از بہر نعمت چو بن
 بر و شکر کن کان بنایت رسد
 ترقی بہت ہر دولتی راز شکر ۛ
 و گر روزی نعمت ز منعم نیافت ۛ
 مکن خوشیتن راز شکرش ربی
 علیہ الصلوٰۃ و علیہ السلام ۛ
 ز شکر خدا باز ماندہ است مرد
 ز کفران نعمت دل آزاد کن ۛ
 کہ الحمد و الشکر گوید زبان ۛ
 او ایمن ہمانا در اے شناست
 و گرتا جسے باخسہ یدار ساز ۛ
 اگر کار واری ز بیکار پرس ۛ
 و گر جامہ داری بر ہنہ پوشش
 و گر مال داری ز نفاس منیدہ ۛ
 و گر زندہ جسم بر مردگان ۛ
 باہل سفر کن نظر از وفات ۛ
 بدانی کہ ہر شکر باشد جدا ۛ
 مبرنظن کہ بگذاردی شکر حبست
 مشو غافل از آیہ ماشفقوا ۛ
 مضاعفت بیابی برین حق گوشت
 ز حق شرم دار و مشو خیر ہر ش
 کہ راضی شود ز خود او ندگار

در باب صبر

مکاره بر و حبس نفس است صبر
مصائب که بر فسق مردم رود
چو دنیا است بجای مکاره مدام
و گرنه بیک آنفتی جان و ہی
بشارت کسی را که او صابر است
تزلزل نیاید بار باب صبر
بود اشتقامت ره و رسم شان
بمزاج است گرد و دل شان نه فرج
فراخ دل از گردش روزگار
کشیده بدامان خود پائے دل

بزرگ است این ملامت مملوز صبر
ز برکات این خلق آسان شود
ضروری بود خاق صبر ای بهام
بترک همه عیش و گرون سنه
خوش آنکس که بر نفس خود قادر است
تغیر پذیرد نه اصحاب صبر
که از اضطراب اند و امن نشان
نفس بر نیارند گرسخت زرع
نه بر خاطر شان ز گیت نمبار
چو کوته که بر جایت خود مشتعل

در باب حلم

چه نیکو بود علم اے و دستدار
چو دریا که هر چند خاشاک خوش
حلم است اندر جهان نادر
حلم است محبوب و لهاے خلق
کند علم خدب منافع ترا

که حاصل ترا گردد از دے و قار
بریزند و هرگز نیار و نفس
عظیم است بس پایه پرو بار
بود حلم مرغوب و لهاے خلق
از روی رغبت متاب ای نقتا

در باب رضا

مقام بلند است صاحب رضا
چنان از خداوند بنده بود

که مرنبده گردد و بهالک نقتا
که چون مژده در دست زنده بود

<p>کنند خویش را در رضا باش گم رضای خداوند عین رضاست نشاید که وار و هوای دگر کسی را که باشد مقام رضا بود بند صاحب رضا کاران خدایا مقام رضا کن عطا</p>	<p>نخیزد مسیح از بگوید که قسم سوایست من بعد عین خطاست خلاف رضاوان رضای دگر منزله شد از جمله حرص و هوا آرزیده پسندیده در هر زمان که تاییابد از هر مرض دل شفا</p>
---	--

در باب محبت

<p>محبت بود دوست خلق عظیم شود راست ز کار دنیا و دین بکار که حیران شود عقل تیز محبت بود خاصه آدمی محبت منور کند سینه را محبت بود شمع مشکوٰۃ دل محبت بود مایه نیکوئی محبت کند دور هر زنگار محبت بود بحر مواج خلق محبت دهد ثمره هر کمال محبت سر پرده وحدت است محبت بعالم خودی تمام محبت سر جمله اخلاقیات است محبت بذات خدا و رسول</p>	<p>که روحی دهد در عظام ریم تسک بد و سهت جلالتین محبت به انسان بگوید که خیر محبت دهد جلوه مردمی فرو شوید از سینه پاکینه را محبت دهد روح در آب و گل که عالی بود پای نیکوئی محبت کند موم مرنگ را محبت بود شرفه معراج خلق محبت نماید زوایا جمال محبت چه سر خمیه رحمت است نبودی دگر حاجت انتظام محبت فروزنده آفات است غنی میکند از دعا و قبول</p>
---	---

محبت به استاد سود گران به	محبت به احباب ساز و عنبر
محبت گزینند اهل تمییز به	رخ خوشیتن از محبت متاب به
که در عالم جان بودم قتاب به	

در باب اخلاق و سیمیه

میا میر با جابل زور کن به	الاطمیت جبل را دور کن به
که شوم هست تاثیر اورنج پیر	ز بخل ای جوان تا توانی گریز
که اصل دوا نم بهین هست و بس	بدی نیست ارزنده با نایچکس به
که زشت است این خلق در خاص عام	خدر کن ز کفران نعمت مدام به
و بغض و عداوت بیو نشان نظر	ز بیصبری و زود رنجی گذر به
ولی صدقه باشد بتکبران	یکمزد و هد فل و رنج گران به
که دارد بد دنیا و دینت ضرر به	ز نامروی و جیبانی خدر به
که پس مملکت گشته از وی خراب	ز جور و ستم روی خود را بتاب
مگر کار دنیا و دین را سب به	بخود راه هرگز مده کاس به
ندانی چهار بر سر تران بود	ز غفلت زیان بر زیانت بود

در باب افعال و سیمیه

که هر لحظه وقت است اندر گزین به	مکن ترک از فرض وقت ای عزیز
جدا میکن از نوسن خود و نمیش را	ز عصیان نگذار مر خوشیش را
مگر داند تهی و عده را از وفا	مکن نقض عهد که باشد ترا به
و گرنه سخن را نماند فرغ	میا بیند ز سخنها دروغ به
با حباب خود و بیوفائی مکن به	به گمراه زور آزمای مکن به

میا زار خلق خدا را از خویش نه
 که آرزو ده دل گرد و از تو کسی
 ز تلخی و سختی سخن پاک و از
 منہ را ز دل با کسی در میان نه
 مکن عیب مردم بگفتار فاش
 بود عیب کس گناه عظیم نه
 بغازی و نشسته تا تن مدہ نہ
 و تشنیع و قہرض اندر سخن نہ
 بہ پیش بزرگان دور انجمن نہ
 نگہدار رفتار را اعتدال نہ
 قدم را منہ از سر ناز و طیش نہ
 مکن زینت خویش با چون زبان
 چو دست طلب نان خویش را بری
 بخوردن مہین جانب دیگران
 مخور از طعام ثقیل و کثیف نہ
 مکن عادت خویش خوردن دوا
 بسیری مکن جنبش تیر و سخت نہ
 مہر خواب و بیداری از حد بردن نہ
 مخور از شراب و دیگر نشہ ہائے
 مہاسن ای خرد و حسد ز زبان
 ز کاری کہ منعت کند عقل و دین

حذر کن ز فریاد و لہاسے ریش
 عجب نیست کز وی برنجی بسے
 و گر سخت گفتی ازان پاک و از
 مدہ و رکبت غیہ ہرگز عنان
 کہ عیب برانستہ باشد تلاش
 نہ دشنام و تحقیر بہت کار کریم نہ
 و اگر پیشہ شد گے سر بہ نہ
 الا تا گوی ز زبان بہت کن نہ
 کنایہ نگو نیست اندر سخن نہ
 مہین و عقوبت تا منہ روی حال
 سیفہ از سر از جوانی و عیش
 مزن از تراکت دم اسے نوجوان
 نہ مشرط بہت بارے کہ تنہا خوری
 کہ آید برو این رقابہت گران
 نہ ز اندازہ بیش و نہ کم ای ضعیف
 کہ دیگر نہ بینی تو روی شفا
 نہ چون گر سنہ باشی ای نیکبخت
 نہ یک حالتے را کہ باشد زبون
 کہ ز جوہر عقل گر و وجہ را نہ
 کہ دارد تن و جان را بس زبان
 مکن از تکالیف کہ باشی حسرت

در باب محاسبہ نفس

ہمہ عمر کر دے حساب درم نہ
تفاوت بود گرد و یک پیشینہ
پئی رفع میزان کنے بار بار
پریشان دلت مست و خاطر فکا
ہر آنکہ کہ داد حسابش وہی نہ
عجب از درایت کہ نقد عمل نہ
نہ خالص ز کاسد کنے امتیاز
نہ پروا کہ از دست خالص فیت
ہمہ روز چون رفت در گیر و دار
کہ امروز ز اعمال نیکو چہ بود
ز افعال بد تا چہ بردست رفت
غنیمت شمر عمر و وقت عزیز
و م فرصت خویش دان بے بدل
خسارت ترا زین چہ بالا بود
سرہ کردہ نقد عمل را گذار
ز فعلی کہ نقصان رسد و گذار
بد نیگو نہ چندے تجارت کنے
شوی در زمان دگر مایہ دار
ز ما گفتن است و عمل کار تو نہ

کہ دانگے از و بیش آید نہ کم
کہ پیش تو ہم نیست قدرش بچہ
ہمی تا نیابی نہ کیسی قرار
قلم تپہ زور و زبان چار و چار
تسل کنی و قلم را سنے نہ
وہی را یگانہ حجاب و غسل نہ
نہ رنج از زبان نے ز نفع ہزار
نہ غم ز آنکہ کاسد متاع است و وقت
بیش بایست کردن آنرا شمار
کز ان بہر خود میتوان کرد سود
وز ان عبرت آئندہ باید گرفت
جواہرہ و را لگان بر پیشینہ
عمل کن عمل کن عمل کن عمل نہ
کہ فی نقد پیشیت نہ کالا بود
بسیہ کہ آید بوقت تو کا رہ
ز نقصان دنیا و دین الحذر
کہ حفظان خود از خسارت کنے
بچشم ہمہ صاحب اعتبار نہ
بتوفیق نیکو خدا یا ر تو نہ

در باب آزادی

نزیبہ غلامیش الحق صرہ

خدا چون بشر آفریدہ است حر

سر جملہ عادات آزادگی است
 شنیدم سگے ر و بصری را نهاد
 سگان ہر طرف گر دوا آمدند
 کہ ہم جنس بود و توانا و خوش
 یکے بوسہ میداد بر روی او
 بہار می سوم می در آ وخت دست
 غرض اندکے ماندہ از روز بہر
 بگفتند کای سرور ما سگان
 کہ ماروز و شب صید ما بردیم
 بگفت ای برادر کہ مولائے من
 دلم فارغ و تن با سالش است
 بگفتند مارا ازان بہرہ
 ز شاد می جہیدند با ہمدگر
 گر وہ سگان در جلو پیش و پس
 بدروازہ شہر چون در رسید
 بہر سید در گردنت چہیت بند
 بگفت این قلاوہ است در گردنم
 کہ ہر گہ خواہد بہ بند مرا
 ہمہ ایستادند دل در گردن
 سگان چون نخواہند از قید و بند
 نگرتاز مرغمان شیرین نفس
 بدم او رفتد گر تر و تازہ صید

بصدق از رسوم ہمہ سادگی است
 ز شہرے کہ خواجہ اش برین بر کشاد
 ز تر حیب خوش خیر مقدم زدند
 بدن فریہ و تازہ پروردہ اش
 و گر روی مالید بر روی او
 چہارم مہر اندر شش گشت بست
 شب شہر نہادہ رخ سوئے شہر
 بکو تازہ و فریہ کشتے چہان
 ولے ہمچنان خستہ و لا غریم
 مہیا کنند نان و حلوائے سن
 ازان بر تنم فرو آراش است
 بگفت کہ نان حاضر و برہ
 گرفتند دنبالہ اش لایہ گریہ
 نکردند از و تا در شہر بس
 قلاوہ یگی گردنش را بدید
 کہ آید نہیب مرا زین کمند
 کہ انگندہ مولائے صاحب کرم
 و گر پاسے رفتن ندارم ز جاد
 کہ العفو العفو تنہا برو
 چرا آدمی ز اوہ سازد پسند
 چہ تنگی نماید بر اینان
 شود و خستاک و لا غریب
 بخیر و قید

شو و جسم از قید چون ناتوان نه
سیر جذبه و جوشش آزاد گدایت
کسی را که آزادی در سرست
پسندیده تر باشد آزاد را که
خیالات چند آنکه آزاد تر نه
نشان صداقت را آزاد گدایت
اگر میروی راه آزاده روم
بین ذات حق است آزاد و پاک
تمام سخن هست و این نامش

سوز و انچه بنید از چشم جان
در فکر و هوسش آزاد گدایت
کشد سوسه اول اگر کافوست
بود رای آزاد و ظل بهای نه
و مانع ترا خانه آ باد تر نه
بیان حد اقصی را آزاد گدایت
که باشد ترا صدق اندر گرو
کز آزاده نماید تا هیچ پاک
سخن می کنم خامه و السلام نه

و معذرت

مرار غبت شعری گفتن نبود
یکی آنکه من شاعر نمیستم نه
و لے خاطر جمله ارباب هند نه
همه مایل نظم در یافتن نه
سبوغه گفتن تو انعم چنین نه
بگفتم ز چپ که نار است نه
اگر ناورد شعری من است نه
مرا عذر باید نهادن ز پیش نه
بلے شعری وارد بد لسا اثر نه
بر آن صدق دیگر بجا نه
درین کشور آباد هندوستان

سر مدحت خود شتفتن نبود
و گر شعری با کذب شد مسم
ز دلی و هم لکھنوتا به سند نه
عنان سوسه اولاجرم تا فتم نه
که هرگز درین نسخه راستین
که طبع ز نار است بر خاست نه
که باشد تپه از غلو دراز نه
که سر نف کنم در گریبان خویش
بوجد آورد ذوق او بیشتر نه
ند انعم که انکار زو کس کند
که خطه یکی هست و چندین زبان

ندیدم بحسن پارسی لجه نه از ان پارسی کرده ام اختیار نه اگر لغزشی رفته باشد ز من نه عفو کن که عفو است بس و پندیر	که دار و جعوم خوش و بهجه درین نامه پر شود و مغذ و روار ز لفظ و ز سنعن میان سخن نه ملاست مکن خورد و من بگیر
---	---

در مناجات

خدا یا من این نامه و لپسند نه قبول دل خاص و عاشق بکن مذهب از وسایز و اخلاق را ز عادات مذموم نشان دور دار پدر گاه خود کن مرار و سپید	بپر و ختم تا شود و سودمند مصون از خیالات غاشق بکن مردوب بفرمایک آفاق را با خلاق محمود نشان ده و قوار سفر را ز انعام خود و ناسید
---	---

فهرست کتب مطبع ہذا

نمبر	نام کتاب	نمبر	نام کتاب
۱	انوار التہذیب	۷	ملفوظات اچہ طیب الدین خجندیار کاکی ادبی مسرے
۲	مقالات الصوفیہ	۸	فوائد السالکین - ملفوظات شیخ المشائخ فرید الدین گنج شکر سمنی
۳	کلمۃ الحق شرح مطلق لانا محمد حسن	۹	ملفوظات سلطان المشائخ نظام الدین مسمری فوائد الفوائد
۴	آئین نامہ مشہور حدیقہ حکیم سنائی رح	۱۰	فوائد سعدیہ خاندان جناب شاہ مباح
۵	ملفوظات خواجہ معظم عثمانی رونی رح	۱۱	عشرہ کاملہ بی مع ترجمہ فارسی شیخ کلیم قندھار
۶	ملفوظات اچہ حسین الدین شیخ معروف بہ دلیل العارفین -	۱۲	مکتوبات شاہ شرف الدین عجبی منیری رح

